

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

از ایران چه می‌دانم؟ / ۱۵۵

شهر زَرَك (دهانه غلامان)

www.ketab.ir

سید منصور سید سجادی

دفتر پژوهشهای فرهنگی

سید سجادی، سید منصور، ۱۳۲۷ -

شهرزُورک (دهانه غلامان) / سید منصور سید سجادی. - تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۴۰۱.
۱۱۷ ص.: مصور. - (از ایران چه می دانم؟: ۱۵۵)

ISBN: 978-964-379-555-9

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا

کتابنامه: ص. ۱۱۷-۱۱۳.

۱. دهانه غلامان (شهر باستانی). ۲. سیستان - آثار تاریخی. الف. دفتر پژوهشهای فرهنگی. ب. عنوان.

۹۵۵/۷۴۰۴۳

DSR ۲۰۲۹

۸۸۲۱۷۰۰

کتابخانه ملی ایران

ISBN: 978-964-379-555-9

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۹-۵۵۵-۹

* شهر زُورک (دهانه غلامان) از ایران چه می دانم؟ / ۱۵۵

* مؤلف: سید منصور سید سجادی

* سرویراستار و ناظر علمی: حسن باستانی راد

* ویراستار علمی: کوروش محمدخانی

* ویراستار حسینی: قربانی

* طراح جلد و صفحه: شهره خوری

* تصویر جلد: نیایشگاه شماره ۱۲ عکس از کوروش محمدخانی

* شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه * چاپ اول: ۱۴۰۱

همه حقوق محفوظ است. هرگونه تقلید و استفاده از این اثر به هر شکل بدون اجازه کتبی دفتر پژوهشهای فرهنگی ممنوع است.

دفتر پژوهشهای فرهنگی

مراکز اصلی پخش و فروش:

• دفتر و فروشگاه مرکزی: تهران، خیابان کریم خان زند، خیابان ایرانشهر شمالی، کوچه باقری

قصرالدشتی، شماره ۵. کدپستی: ۱۵۸۴۷۴۷۹۱۳

صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۴۶۹۱

دورنگار: ۸۸۳۰۲۴۸۵

تلفن: ۸۸۲۱۳۶۴

تلفن های فروش: ۸۸۸۴۹۴۶۱، ۰۹۳۵۲۴۷۹۸۴۷

پست الکترونیک: lahzel1386@gmail.com

فروش الکترونیک: www.iranculturalstudies.com

• پخش مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، نبش خیابان شهید وحید نظری، شماره ۲۵۵.

دورنگار: ۶۶۹۵۰۱۴۶

تلفن: ۰۹۱۲۲۱۷۷۶۴۷، ۶۶۴۱۷۵۳۲

یادداشت

با توجه به تحولات نوین فرهنگی در جامعه امروز، نیاز همه ایرانیان، به ویژه جوانان تیزبین و پرسشگر، به بررسی‌های جدید علمی و مستمر درباره تاریخ پرفرازونشیب ایران زمین و دیانت و فرهنگ و تمدن آن، بیش از گذشته نمودار شده است. از این رو، دفتر پژوهشهای فرهنگی با شناخت این امر و در جهت گسترش دیدگاه‌های همه‌جانبه و عمیق فرهنگی، تلاش مستمری را آغاز کرده و بر آن است تا با انتشار مجموعه از ایران چه می‌دانم؟ آگاهی‌های مهم، دقیق و سودمندی را در حوزه‌های گوناگون ایران پژوهی در دسترس همه دوستداران ایران و جوانان علاقه‌مند کشورمان قرار دهد.

امید است که این دفتر بتواند با ارائه این نوع پژوهش‌ها، ضمن ایجاد پیوندی ناگسستنی میان فرهنگ امروز و دیروز و دوری از هرگونه ذهنیت و جانبداری‌های یک‌سویه و غیرعلمی، زمینه تبادل نظر و اندیشه را میان همه دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان این عرصه فراهم سازد و در شکوفایی حرکت‌های نوین فرهنگی و اندیشه‌پرور و ایجاد آینده‌ای بهتر برای این سرزمین، نقشی شایسته و مفید ایفا کند.

فهرست مطالب

۷	پیش‌سخن
۹	فصل یکم. نام و نشان جغرافیایی
۹	۱. موقعیت و جغرافیای دهانه غلامان
۱۲	۲. نام باستانی شهر
۲۱	فصل دوم. بناهای دهانه غلامان
۲۲	۱. ساختمان‌های محله مسکونی
۲۵	ساختمان شماره ۳
۳۰	ساختمان شماره ۲
۳۴	ساختمان شماره ۱
۳۵	۲. خانه‌های شخصی
۳۵	خانه شماره ۶
۳۷	خانه شماره ۷
۳۹	۳. ساختمان شماره ۱۵
۵۸	۴. حیاط مرکزی و سردخانه
۶۰	۵. ساختمان‌های آیینی دهانه غلامان
۶۱	۶. مجراب‌های خانوادگی

پیش سخن

سیستان، در تاریخ — داستانی، اساطیری، مذهبی و رزمی — فلات ایران نقش گسترده‌ای داشته است. براساس گواهی‌های نوشتاری و روایی، بسیاری از داستان‌های ایران باستان، که به تعبیری شناسنامه و هویت ایرانی / آرین هستند، در این سرزمین اتفاق افتاده و به اعتبار پژوهش‌های بسیار جدیدتر امروزی، این منطقه — یا مناطق همجوار شمالی آن، محل نشوونمای آیین زردشتی بوده است. این نکته به‌خصوص با توجه به عبارتی از کتاب هفتم دینکرد روشن‌تر می‌شود، جایی که آمده است: «زمانی که زردشت به بدن جسمانی، اخواستومند^۱ وارد شد، این اتفاق در مرزهای سیستان یا سیستان پادسر^۲ روی داد» (سیدسجادی، ۱۳۸۲).

یافته‌های شهرسوخته و دهانه غلامان نشانه‌های بی‌تردیدی از وجود و حضور مردم هندوایرانی و سپس آرین‌ها یعنی ساکنان سرزمین‌های نیمه شرقی ایران، در سیستان دارند. شهرسوخته یکی از نمادهای حضور مردم پیش از هندوایرانی یا مردم آغازین هندوایرانی مرتبط با سایر ملت‌ها همچون مردم آسیای مرکزی و آغاز ایلامیان جنوب غربی ایران و ساکنان پیش از آریایی یا آغاز آریایی دشت‌های سند در دشت‌های سوخته سیستان است. به‌همین ترتیب و با وجود خلأ طولانی ۱۵۰۰ ساله، آثار و مدارک مربوط به آیین‌های مشترک هندوایرانی یا پیش از زردشتی در شنزارهای دهانه غلامان حضور دارند و با

1. axwastomand

2. Sagistan padzar

تداومی بیش‌تر بقایای این آثار را می‌توان در مناطقی مانند کوه خواجه، قلعه سام، کرکو، آتشگاه، تخت شاه و ده‌ها اثر دیگر نیز مشاهده کرد. بنابراین ضرورت مقابله و مقایسه بین داده‌های مکتوب و اطلاعات به‌دست‌آمده از کاوش‌ها و پژوهش‌های میدانی احساس می‌شود. در راستای همین ضرورت نتایج به‌دست‌آمده از کاوش‌های محوطه باستانی دهانه غلامان، که یک مرکز بزرگ شهری دوران هخامنشی بوده، را می‌توان مطالعه و بررسی کرد. در این‌جا کاوش‌های باستان‌شناسی با توجه به بزرگی مساحت بقایای آثار این مقایسه‌ها به اتمام نرسیده و طبیعی است که ادامه این بررسی‌ها، اطلاعات بسیاری چه از نظر گاه‌نگاری دقیق‌تر و چه از نظر جای‌دادن این محل در یک فضای فرهنگی با تعریف مشخص‌تری به‌دست می‌دهد. این محوطه ابتدا طی سال‌های اولیه دهه ۱۹۶۰ میلادی توسط گروه باستان‌شناسی مؤسسه ایزمئو حفاری شد (Scerrato, 1962; 1966a; 1966b) و سپس کار بررسی و تحقیق در آن تا سال ۲۰۰۰ میلادی (۱۳۷۹) به تعویق افتاد. در این سال گروه باستان‌شناسی شهرسوخته مأموریت یافت تا کار کاوش و پژوهش در این محوطه باستانی را نیز جزو برنامه‌های پژوهشی خود قرار دهد (اسکسجادی، ۱۳۸۰؛ ۱۳۹۸). کاوش و پژوهش در دهانه غلامان از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۴، به‌علت تأمین‌نشدن بودجه لازم به‌صورت نامرتب انجام گرفته و سپس با تغییراتی که در مدیریت پژوهشکده باستان‌شناسی کشور پیش آمد، تعطیل شد. از سال ۱۳۸۶ تا سال ۱۳۹۲ نیز بررسی‌های باستان‌شناسی و آرکئولوژیک این محوطه را کوروش محمدخانی انجام داد.